

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

КОВАЛЬ ОЛЬГА АНАТОЛІВНА

УДК 336.62:658.15

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник
Масюк Юлія Володимирівна,
кандидат економічних наук,
професор

Дніпропетровськ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....

..4

**РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИФІНАНСОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ.....13**

1.1. Сутність фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств..13

1.2. Теоретичні засади ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств в контексті їх фінансового забезпечення.....36

1.3. Методичні підходи до діагностики управління фінансовим забезпеченням ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.....51

Висновки до розділу
1.....67

**РОЗДІЛ 2.СУЧАСНИЙ СТАН ТА ФІНАНСОВЕЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ
.....70**

2.1.Стан ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств..70

2.2. Тенденції формування зовнішніх джерел фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств.....85

2.3. Діагностика власного фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств	109
Висновки до розділу	
2.....	118
РОЗДІЛ 3.ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	1
22	
3.1. Напрямки покращення формування власних джерел фінансування ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.....	122
3.2. Обґрунтування створення обслуговуючого кооперативу як альтернативного джерела фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств.....	1
36	
3.3. Підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах кооперування.....	157
Висновки до розділу	
3.....	175
ВИСНОВКИ.....	1
78	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	182
ДОДАТКИ.....	2

ВСТУП

Актуальність теми. На даному етапі розвитку сільськогосподарських підприємств важливим залишається питання фінансового забезпечення їх ефективного функціонування. Адже зміни, що відбуваються в галузі сільського господарства співпали в часі з економічною кризою всієї економіки України. Дефіцит бюджету, інфляція, підвищення кредитних ставок, неплатежі підприємств негативно впливають на всі сфери галузі сільського господарства. До того ж сільськогосподарські товаровиробники знаходяться в жорстких умовах ринкових відносин, втрачають канали збуту своєї продукції. Низька купівельна спроможність населення теж негативно впливає на фінансові результати діяльності підприємств. Внаслідок чого відбувається порушення обороту фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств по всіх основних напрямках діяльності: отримання виручки від реалізації виробленої продукції, залучення у виробництво кредитів та інвестицій на комерційних засадах, отримання державної підтримки.

Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств залежить від ефективного фінансування, яке здійснюється з урахуванням специфіки їх функціонування: сезонності виробництва; наявності значного часового інтервалу між періодами здійснення витрат та отримання підсумкових результатів; тривалого періоду відтворення основних засобів; залежності результатів діяльності підприємств і, відповідно, джерел фінансування від впливу природно-кліматичних умов. Стає очевидним, що розв'язання проблем стабілізації галузі сільського господарства України об'єктивно пов'язане з системою фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідними фінансовими ресурсами.

Проблеми ефективного фінансового забезпечення функціонування підприємства були і залишаються предметом дослідження багатьох українських та іноземних науковців. Теоретичні основи цього наукового напрямку закладено такими зарубіжними науковцями, як Д. Рікардо, В. Парето, Й. Шумпетер, К. Макконнел, С. Брю та ін. Питання формування, визначення

сучасного стану, тенденцій змін та підвищення ефективності фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств є предметом дослідження таких вчених економістів-аграрників як: І.І. Вініченко, Л.М. Березіна, О.Є. Гудзь, Л.І. Катан, О.В. Довгаль, П.Т. Саблук, А.М. Поддєрьогін, Г.Г. Кірейцев, В.Г. Андрійчук та інші.

Відзначаючи вагомість напрацювань провідних учених, слід зазначити, що окремі важливі аспекти окресленої проблеми потребують подальших наукових досліджень. Перш за все, це стосується необхідності обґрунтування наукових передумов ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств з використанням альтернативних форм фінансового забезпечення; визначення й обґрунтування раціонального управління процесом формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств для підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності тощо. Теоретична і практична значимість розв'язання вказаних проблем, необхідність їх подальшого дослідження зумовили вибір теми дисертації, визначили її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного наукового дослідження Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету за темою: «Фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України», 2014-2018рр. (номер державної реєстрації 0114U006058), в межах якої автором досліджено особливості фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області; факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації Національної металургійної академії України при використанні результатів основних наукових положень дисертаційної роботи в розробці теми дослідження: «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146, 2016 р.), в межах якої здобувачем обґрунтовані теоретичні основи фінансового

забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств. Поставлена мета зумовила вибір і необхідність розв'язання таких найважливіших завдань:

– доповнити понятійний апарат фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств;

– поглибити теоретичні засади фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств в контексті їх фінансового забезпечення;

– з'ясувати та розвинути теоретико-методичні основи до діагностики управління фінансовим забезпеченням ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств;

– дослідити сучасний стан фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств в розрізі формування власних та зовнішніх джерел фінансування;

– провести діагностику власного фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств;

– визначити умови формування власних джерел фінансового забезпечення та їх вплив на ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств;

– розробити структурну модель та обґрунтувати доцільність створення багатофункціонального обслуговуючого кооперативу як джерела альтернативного фінансування сільськогосподарських підприємств;

– надати організаційно-економічні рекомендації щодо підвищення фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах кооперування.

Об'єктом дослідження є процес фінансового забезпечення ефективного

функціонування сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є системний підхід до розвитку фундаментальних положень економічної теорії стосовно фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.

У процесі вирішення поставлених завдань використано такі наукові методи: *системно-структурний та абстрактно-логічний*, зокрема їх прийоми: *узагальнення, аналізу та синтезу, індукції та дедукції* (для формулювання теоретичних результатів дослідження, уточнення понятійного апарату, формулювання висновків і пропозицій); *статистичний та економіко-математичний*, зокрема їх прийоми: *порівняння* (для співставлення фактичних даних звітного року з даними попередніх періодів), *групування* (для виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між окремими ознаками), *багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу* (для оцінки впливу рівня фінансового забезпечення на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств), *екстраполяції рядів динаміки* (для прогнозування доходів від реалізації продукції сільськогосподарських підприємств), *економіко-математичного моделювання* (для визначення ефективності функціонування окремих сільськогосподарських підприємств в умовах кооперування). Для наочного представлення отриманих результатів використано *графічний і табличний* методи.

Інформаційною базою дослідження є відповідні положення законодавчих та нормативних актів України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Головного управління статистики у Дніпропетровській області; інформаційні ресурси мережі Інтернет; фінансова звітність сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області; наукові

публікації вітчизняних і зарубіжних учених та фахівців з проблеми дослідження, власні здобутки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних та практичних засад фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, зокрема:

вперше:

– розроблена структурна модель багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, як альтернативного джерела фінансування ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, з поділом за секторами діяльності та взаємоузгодженої співпраці з державними установами регіону та контрагентами;

удосконалено:

– трактування поняття «фінансове забезпечення» саме для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, що на відміну від існуючих підходів, розглядається як найбільш ліквідні активи, що здійснюють кругообіг у процесі фінансування поточної та перспективної виробничо-господарської діяльності і зумовлюють синергетичний ефект підвищення та ефективності у стратегічній перспективі;

– методичний підхід до визначення фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, що ґрунтується на використанні комплексу системи показників діяльності сільськогосподарських підприємств за видами оцінок її ефективності: економічної, соціальної, технологічної та еколого-економічної;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств в умовах кооперування, що полягає у визначенні методами проектного аналізу суми пайових внесків для створення кооперативу, обчисленні індикаторів економічної ефективності, розрахунку вивільнення коштів, збільшення прибутку та приросту рівня рентабельності шляхом оптимізації структури та часткової диверсифікації виробництва;

– теоретичне обґрунтування елементів структури фінансового забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, крім форм: власного, банківського, бюджетного, акціонерного, лізингового, венчурного, страхового забезпечення, можливе фінансування за рахунок участі сільськогосподарських підприємств в кооперації, джерелом фінансового забезпечення якого виступатимуть спільні джерела фінансування;

– методичний підхід до діагностики управління фінансовим забезпеченням ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств, зокрема визначено процес управління фінансовим забезпеченням ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств та діагностика їх управління на основні певних критеріїв оцінки;

– методичні аспекти визначення оптимальних обсягів кредитування в розрахунку на одиницю земельних ресурсів угідь, шляхом аналітичного групування показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств за рівнем залучення кредитних коштів;

– методичні підходи визначення вагомості впливу окремих джерел фінансового забезпечення на ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств шляхом комплексного кореляційно-регресійного аналізу фінансово-економічних показників діяльності прибуткових та збиткових підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні рекомендацій, що можуть бути використаними в діяльності сільськогосподарських підприємств, які планують створити багатофункціональний сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Пропозиції стосовно обґрунтування регіональних перспектив своєчасного і повного фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств шляхом створення багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, як джерела додаткових фінансових ресурсів, були використані

Управління агропромислового розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 407/0/119-16 від 15.03.2016 р.).

Авторські пропозиції щодо створення багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, як альтернативного джерела фінансування ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств прийняті до впровадження Управління агропромислового

розвитку Криничанської райдержадміністрації (довідка № 190/01/11-15 від 05.11.2015 р.).

Запропонована структурна модель багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, як альтернативного джерела фінансування ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств з поділом за секторами їх функціонування та взаємоузгодження співпраці з державними установами регіону й контрагентами прийнята до використання в ТОВ «Іванівка» Криничанського району Дніпропетровської області (довідка №1 від 22.10.2015 р.).

Окремі теоретичні узагальнення та практичні положення дисертації використовуються у навчальному процесі Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету при викладанні дисциплін «Інноваційний розвиток підприємств» та «Фінансування і кредитування підприємств АПК» (довідка № 44-11-1846 від 31.12.2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідались на: Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених і студентів «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств» (м. Дніпропетровськ, ДДАУ, 2013 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (м. Київ, КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2013 р.); I Всеукраїнській науково-теоретичній інтернет-конференції студентів і аспірантів «Особливості сучасного функціонування та розвитку фінансової системи: національні та

міжнародні аспекти» (м. Миколаїв, МНАУ, 2013 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування економіки України: стан та перспективи» (м. Київ, КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2013 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економіко-правові виклики 2014 року» (м. Львів, Національна академія наукового розвитку, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Економіка і управління: виклики та перспективи» (м. Дніпропетровськ, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, 2014 р.); науково-практичних конференціях «Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи» (м. Дніпропетровськ, ДДАЕУ, 2014 р. та 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Актуальні проблеми світової та національної економіки: міжнародний бізнес, економічна безпека і митна справа» (м. Дніпропетровськ, АМСУ, 2014 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи» (м. Житомир, Житомирська філія КІБіТ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток країн: досвід та перспективи» (м. Львів, ЛЕФ, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції для студентів, аспірантів та молодих учених «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи» (м. Київ, Аналітичний центр «Нова Економіка», 2014 р.); II Міжвузівській науково-практичній конференції «Економіка і фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку» (м. Дніпропетровськ, ДДАЕУ, 2014 р.); V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Продовольчі ресурси: проблеми і перспективи» (м. Київ, Інститут продовольчих ресурсів НААН України, 2014 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові виклики 2015 року» (м. Львів, Національна академія наукового розвитку, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної економіки:

реалії сьогодення» (м. Ужгород, УжНУ, 2015 р.); VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (м. Дніпропетровськ, ДДАЕУ, 2015 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні розробки науки і техніки – 2015» (м. Перемишль, Наука і студія, 2015 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації опубліковані в 26 одноосібних наукових працях, з них 5 статей – у фахових виданнях України, 1 з яких включено до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття в зарубіжному виданні та 19 робіт – у матеріалах і збірниках тез конференцій. Загальний обсяг зазначених публікацій становить 5,81 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств

Реформування галузі сільського господарства сприяло появі значної кількості підприємств різних організаційно-правових форм, виробничо-господарська діяльність яких заснована на приватній власності на землю та майно. В цих умовах зовсім по-іншому проявляється державна підтримка щодо фінансування, кредитування, страхування, державної підтримки та оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, ніж за адміністративно-планової системи господарювання.

В умовах інфляційних процесів більшість сільськогосподарських підприємств мають недостатньо власних коштів, а тому вимушені залучати фінансові ресурси з інших джерел [257, с.5].

Виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств також залежить від природних умов, які в окремі періоди дуже впливають на врожайність культур та продуктивність тварин. Ефективне функціонування сільськогосподарського підприємства залежить від фінансового забезпечення, яке здійснюється з урахуванням специфіки їх діяльності: сезонності виробництва; наявності значного часового інтервалу між періодами здійснення витрат та отримання підсумкових результатів; тривалого періоду відтворення основних засобів; залежності результатів діяльності підприємств і, відповідно, джерел фінансування, від впливу природно-кліматичних умов. Розв'язання проблем стабілізації галузі сільського господарства

України об'єктивно пов'язане з результатами діяльності ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.

Основою економічного розвитку сільськогосподарського підприємства є не лише наявність виробничих, матеріальних чи трудових ресурсів, а й забезпеченість фінансовими ресурсами. Сільськогосподарське підприємство, як і інші підприємства різних організаційно-правових форм, відображається економічною системою взаємозалежних елементів, що утворюють певну цілісність. Елементами даної системи виступають ресурси, об'єднання яких створює синергетичний ефект, який забезпечує досягнення різних соціально-економічних завдань підприємства, які неспроможний виконати кожен її окремий елемент поодиноці. В економічній науковій літературі фінансові ресурси є досить широко розповсюдженою економічною категорією, яка часто застосовується в дослідженнях вчених. Для розкриття сутності фінансових ресурсів, як економічної категорії, використовується значна кількість підходів, бачень і концепцій.

Термін «ресурси» походить від франц. *resource* «допоміжний засіб» та лат. *resurgere* «розпрямлятися, підніматися» – запас, джерело, засіб, можливість для здійснення. Як вважає Г.Г. Кірейцев, економічна категорія «ресурси» на рівні господарюючого суб'єкта має низку особливостей: потреба в ресурсах пов'язана з процесом виробництва та створення споживчої вартості; структура ресурсів динамічна й залежить від розвитку підприємства, стадії його функціонування, галузі та сфери економіки; використання будь-якого виду ресурсів передбачає їх вартісне відтворення (ресурси із матеріально-уречевленої форми переходять у вартісну або фінансову) [251, с. 63].

Як зазначено у фінансовій енциклопедії: «фінансові ресурси» (англ. *financial resources*, від франц. *resources* – кошти, запаси) – сукупність фондів, коштів, що утворюються при розподілі й перерозподілі сукупного суспільного продукту й національного доходу та перебувають у розпорядженні держави, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій різних форм

власності. Фінансові ресурси підприємств – це кошти, що перебувають у розпорядженні підприємств, у тому числі: грошові фонди, частина грошових коштів, що використовується у нефондовій формі, цінні папери, валютні цінності[186, с. 436].

Так, А.Г. Загородній та Г.Л. Вознюк у фінансово-економічному словнику зазначають, що «фінансові ресурси» – це сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і є їх джерелом виробничого і соціального розвитку. Вони характеризують фінансовий стан економіки і поділяються на централізовані (створюються на рівні держави) та децентралізовані (створюються на рівні підприємств, організацій, об'єднань)[84, с. 783].

Результатами одного з перших теоретичних досліджень, предметом якого були проблеми формування та використання фінансових ресурсів, викладено у праці О.М. Бірмана «Нариси теорії радянських фінансів». Під терміном «фінансові ресурси» вчений-економіст розумів виражену у грошах частину національного доходу, що може бути використана державою (безпосередньо чи через підприємство) з метою розширеного відтворення і на загальнодержавні витрати[25, с. 31]. Наведений методологічний підхід О.М. Бірмана ілюструє бачення сутності фінансових ресурсів, з одного боку, як ресурси, обмежені потребами лише розширеного відтворення, а з іншого до них включено кошти, необхідні для загальнодержавних видатків (управлінських, соціальних, оборотних), що не дозволяє окремо ідентифікувати фінансові ресурси суб'єкта господарювання.

В.К. Сенчагов при трактуванні змісту фінансових ресурсів дає ширше й дещо відмінне за акцентами визначення фінансових ресурсів серед дослідників того періоду: «...фінансові ресурси народного господарства являють собою сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань та інших засобів, які формуються в процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупного продукту»[258, с. 49]. Таке трактування фінансових

ресурсів концентрує увагу на економічних відносинах, пов'язаних зі створенням, розподілом та перерозподілом суспільного продукту.

Подальші дослідження економічної сутності фінансових ресурсів перебувало під впливом саме цих підходів до інтерпретації даної категорії. Щодо визначення економічної сутності фінансових ресурсів переважають два підходи, які ґрунтуються на розподільній та відтворювальній концепціях фінансів. Прихильники розподільної концепції фінансів відстоюють позицію виникнення фінансів у процесі розподілу та перерозподілу вартості сукупного суспільного продукту та національного доходу, основними функціями їх є розподільча й контрольна. Інші науковці-прихильники відтворювальної концепції відносять існування фінансів до всіх стадій відтворювального процесу, включаючи і стадії виробництва товарів та їх обміну.

М.Я. Коробов трактує фінансові ресурси підприємства як його власні іпозичкові гроші, фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту і національного доходу та використовуються у статутних капіталах підприємства [141, с. 267]. За визначенням М.Я. Коробова, фінансові ресурси підприємства приймають форму грошових фондів.

Такої ж думки дотримується О.Д. Василик, який під фінансовими ресурсами розуміє грошові накопичення і доходи, що створюються у процесі розподілу та перерозподілу внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення інших суспільних потреб [37, с. 76]. У даному визначенні автор проводить глибокий аналіз сутності фінансових ресурсів на рівні державних фінансів, що і зазначається у розгляді фінансових ресурсів як грошових фондів.

На думку С.В. Хачатурян, фінансовими ресурсами слід розуміти частину коштів підприємства у фондовій і нефондових формах, що формується в результаті розподілу виробленого продукту, залучається до діяльності підприємства з різних джерел і спрямовується на забезпечення розширеного

відтворення виробництва [260, с. 81]. В.В. Буряковський під терміном «фінансові ресурси» теж розуміє грошові кошти, акумульовані в фондах цільового призначення для здійснення відповідних витрат [34, с. 87].

Слід зауважити, що визначення фінансових ресурсів, які зводяться до формування фондів коштів, значно скорочує склад фінансових ресурсів, оскільки в розпорядженні підприємства можуть бути кошти у фондовій і нефондовій формах.

Грошові фонди – це частина коштів, що мають цільове призначення, за допомогою яких здійснюється забезпечення виробничої діяльності підприємства необхідними фінансовими ресурсами для забезпечення потреб розширеного виробництва: фінансування науково-технічного прогресу, опанування і впровадження нової техніки тощо. До зазначених фондів відносять статутний фонд, фонд оплати праці, фонд соціального призначення, резервний фонд та інші. У нефондовій формі підприємством використовуються кошти для виконання зобов'язань перед бюджетом і позабюджетними фондами, банками, страховими організаціями. Підприємства одержують кошти у вигляді дотацій, субсидій, спонсорську допомогу. У нефондовій формі фінансові ресурси не мають цільового призначення.

В.М. Гриньова та В.О. Коюда ототожнюють фінансові ресурси підприємства із грошовими прибутками та надходженнями, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання (бюджетом, банками, страховими та іншими організаціями), з якими підприємство має взаємовідносини. Фінансові ресурси необхідні для виготовлення продукції, розширення, відновлення виробництва, економічного стимулювання робітників та ін., тобто для здійснення необхідного руху коштів у виробничій діяльності підприємства [60, с. 16]. Н.В. Грідчіна та В.Б. Заходжай трактують фінансові ресурси підприємства як грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і необхідні для виконання ними фінансових зобов'язань, здійснення витрат з розширеного

відтворення і економічного стимулювання працівників [61, с.11]. Серед запропонованих ученими численних визначень фінансових ресурсів переважають наступні напрями їхнього розуміння: фонди грошових ресурсів, доходи та надходження, накопичення. Також досить суперечливим є підхід, щодо об'єднання визначень фінансових ресурсів держави й суб'єктів господарювання.

Також на практиці досить часто відбувається ототожнення поняття фінансових ресурсів із грошовими коштами. Термін «грошові кошти» – поняття більш широке як за змістом, так і за обсягами, ніж «фінансові ресурси», що складають тільки частину грошових коштів підприємства. Тому обов'язково потрібно визначати, які саме кошти є ресурсами. Так, В.М. Опарін під фінансовими ресурсами розуміє суму коштів, спрямованих в основні та обігові засоби підприємства. Це авансовані кошти, які вкладаються в оборот і повинні обов'язково повернутися, тобто це ті гроші на основі використання яких формується додана вартість, у яку входять і прибуток, і заробітна плата [181 с. 79]. Такого ж погляду дотримується А.М. Поддєрьогін, який зазначає, що «під фінансовими ресурсами слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств» [199, с. 10].

С.В. Ковальчук та І.В. Форкун фінансові ресурси господарюючого суб'єкта теж прирівнюють до грошових коштів, які є сукупністю власних, запозичених та залучених грошових доходів та надходжень підприємства й призначені для забезпечення безперервності процесу розширеного відтворення й виконання інших фінансових зобов'язань підприємства. Так, як в економічній літературі на сьогодні немає єдиного визначення поняття «фінансові ресурси», авторами запропоновано критерії яким вони повинні відповідати: джерела створення фінансових ресурсів; форми, в яких здійснюється рух фінансових ресурсів; цільове призначення фінансових ресурсів [136, с. 122]. На думку М.М. Артуса фінансові ресурси служать носіями фінансових відносин і необхідною умовою забезпечення процесу відтворення на всіх його стадіях і формах. Фінансові ресурси являють собою

мобілізовані з різних джерел грошові кошти, які призначені для задоволення потреб, передбачених їх власною фінансовою політикою [9, с. 21].

Суттєвими характеристиками фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств є їхнє розуміння як засобів, що здійснюють фінансове забезпечення та підтримують ефективну виробничо-господарську діяльність. Ринкові умови господарювання характеризуються набуттям фінансовими ресурсами кардинально іншої ролі та значення у зв'язку зі змінами в поглядах учених на економічну сутність і значимість фінансових ресурсів, спричинену фінансовою нестабільністю як у світі, так і в Україні.

Трактування фінансових ресурсів на сучасному етапі розвитку підприємств відображають проблеми й тенденції економічного сьогодення.

П.А. Стецюк характеризує фінансові ресурси через призму фінансового управління та ефективного функціонування підприємства. Встановлення якісних характеристик та цільової функції фінансових ресурсів дозволило автору дати наступне визначення фінансових ресурсів підприємства (суб'єктів господарювання) – це найбільш ліквідні активи, що забезпечують безперервність руху грошових потоків [10, с. 143]. Відмінність даного визначення категорії фінансових ресурсів від інших існуючих трактувань науковців пов'язана з розкриттям цієї категорії через призму фінансового управління та ефективного функціонування. Головним акцентом є забезпечення безперервності руху грошових потоків для передбачення та недопущення фінансових проблем у підприємстві на основі планування, прогнозування, аналізу й оцінки його ефективного функціонування.

Сучасні фінансові умови діяльності підприємств також відображає визначання фінансових ресурсів О.Є. Гудзь, під якими він розуміє сукупність усіх високоліквідних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення [66, с. 30]. Даний підхід визначає фінансові ресурси як активи, які використовуються для погашення фінансових зобов'язань, що визначає їхню

важливу сутнісну характеристику через ліквідність. Даний підхід щодо трактування фінансових ресурсів має кілька напрямів розгляду:

- здійснює характеристику платоспроможності підприємства та його фінансового потенціалу;

- інтегрує вартісну структуру фінансових зобов'язань підприємства і його платоспроможність з обсягами, складом та структурою фінансових ресурсів як основу для поєднання процесів пропорційного виробництва валового продукту та формування і використання фінансових ресурсів у підприємстві.

Зміна умов господарювання створює передумови для удосконалення визначення категорії «фінансові ресурси». Саме тому сучасні дослідники по-різному трактують визначення цієї категорії. Характеристика визначень фінансових ресурсів, що використовуються в літературних джерелах, наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Узагальнення підходів науковців щодо трактування сутності поняття «фінансові ресурси»

Автор	Трактування поняття
О.П. Орлюк [186, с. 436]	Фінансові ресурси – кошти, що перебувають у розпорядженні підприємств, у тому числі: грошові фонди, частина грошових коштів, що використовується у нефондовій формі, цінні папери, валютні цінності.
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк [84, с. 783]	Фінансові ресурси – це сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і є їх джерелом виробничого і соціального розвитку.
О.М. Бірман [25, с. 31]	Фінансові ресурси – виражена у грошах частина національного доходу, що може бути використана державою (безпосередньо чи через підприємство) з метою розширеного відтворення і на загальнодержавні витрати.
В.К. Сенчагов [258, с. 49]	Фінансові ресурси – сукупність грошових нагромаджень, амортизаційних відрахувань та інших засобів, які формуються в процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупного продукту.
М.Я. Коробов [141, с. 267]	Фінансові ресурси – власні і позичкові гроші, фонди цільового призначення, які формуються у процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту і національного доходу та використовуються у статутних капіталах підприємства.
О.Д. Василик [37, с. 76]	Фінансові ресурси – грошові накопичення і доходи, що створюються у процесі розподілу та перерозподілу внутрішнього

	продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення інших суспільних потреб.
С.В. Хачатурян [260, с. 81]	Фінансові ресурси – частина коштів підприємства у фондовій і нефондових формах, що формується в результаті розподілу виробленого продукту, залучається до діяльності підприємства з різних джерел і спрямовується на забезпечення розширеного відтворення виробництва.
В.В.Буряковський [34, с. 87]	Фінансові ресурси – грошові кошти, акумульовані в фондах цільового призначення для здійснення відповідних витрат.

Продовження табл.1.1

В.М. Гриньова, В.О. Коюда [60, с. 16]	Фінансові ресурси – грошові прибутки та надходження, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання (бюджетом, банками, страховими та іншими організаціями), з якими підприємство має взаємовідносини.
Н.В. Грідчина, В.Б. Заходжай [61, с. 11]	Фінансові ресурси – грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і необхідні для виконання ними фінансових зобов'язань, здійснення витрат з розширеного відтворення і економічного стимулювання працівників.
В.М. Опарін [181, с. 79]	Фінансові ресурси – сума коштів, спрямованих в основні та обігові засоби підприємства.
А.М. Поддєрьогін [199, с. 10]	Фінансові ресурси – грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств.
С.В. Ковальчук, І.В. Форкун [136, с. 122]	Фінансові ресурси – грошові кошти, які є сукупністю власних, запозичених та залучених грошових доходів та надходжень підприємства й призначені для забезпечення безперервності процесу розширеного відтворення й виконання інших фінансових зобов'язань підприємства.
М.М. Артуса [9, с. 21]	Фінансові ресурси – мобілізовані з різних джерел грошові кошти, які призначені для задоволення потреб, передбачених їх власною фінансовою політикою.
П.А. Стецюк [10, с. 143]	Фінансові ресурси – це найбільш ліквідні активи, що забезпечують безперервність руху грошових потоків.
О.Є. Гудзь [66, с. 30]	Фінансові ресурси – сукупність усіх високоліквідних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства та призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного.

Джерело: систематизовано автором.

В умовах глобалізації світової економіки й фінансової нестабільності посилюються інтеграційні процеси. Інтеграція відіграє організаційну роль і формує противагу нестабільності впливу вільного ринку. Для сільськогосподарських підприємств України характерною є тенденція їх укрупнення та утворення сільськогосподарських кооперативів. Для забезпечення всіх видів діяльності, які здійснюються підприємствами, що входять до сільськогосподарського кооперативу, необхідне відповідне фінансове забезпечення, оптимальний перерозподіл фінансових потоків і ефективне їх використання.

Фінансове забезпечення є основою ефективного функціонування сільськогосподарських кооперативів при формуванні та використанні

фінансових ресурсів, яке відображає певну суму коштів, що виділяється на розв'язання поставлених завдань політики підприємства.

С.В. Онишко, крім того що визначає фінансове забезпечення як цілісний процес, який охоплює власне фінансове забезпечення, а також можливість нагромадження і відтворення фінансових ресурсів, виділяє й те, що головною проблемою є їх відсутність [180, с. 10]. На думку С.В. Усенко «...фінансове забезпечення – це фінансове управління капіталом підприємства та діяльність, що пов'язана з його залученням, розміщенням та використанням» [246, с.16]. У цьому визначенні фінансове забезпечення досліджується як формування і використання грошових коштів підприємства.

Л.В. Дікань, Ю.О. Голуб наводять таке визначення «...фінансове забезпечення діяльності підприємств – це сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами залежно від розміру виробництва та фінансового становища» [73, с.65]. Більш ширше трактування подають С.В. Тивончук, Я.О. Тивончук. На їх думку, «...фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств – такий рівень забезпеченості їх необхідними фінансовими ресурсами, який гарантує стабільний розвиток і зростання економіки та соціальної сфери, створення гарантій їх конкурентоспроможної підприємницької діяльності» [239, с. 62].

Для О.В. Міщука «...фінансове забезпечення – це комплекс заходів по забезпеченню економічного зростання фінансовими ресурсами через методи та форми, способи фінансування. Фінансове забезпечення не функціонує відокремлено від фінансування, яке пов'язано з визначенням необхідної кількості фінансових ресурсів для фінансового забезпечення економічного зростання» [167, с.10].

Таку ж точку зору поділяють В.М. Колосок і К.М. Дроботіна. У своєму визначенні вони доводять, що «...фінансове забезпечення – це сукупність конкретних форм та методів залучення та використання ресурсів» [139, с. 6]. До складових елементів фінансового забезпечення Г.Б. Погріщук відносить

мету, завдання, функції, методи, джерела, обсяги фінансових ресурсів, а також діяльність як держави, так і суб'єктів господарювання, яка пов'язана з мобілізацією і використанням цих ресурсів [198, с. 7].

Загалом погляди різних науковців визначають фінансове забезпечення, як сукупність різних форм та методів, які використовуються для залучення та використання фінансових ресурсів на підприємстві.

Однією з перших і найбільших проблем, що виникають у процесі фінансового забезпечення діяльності підприємства, є проблема мобілізації (нарощування, нагромадження) необхідного обсягу та складу фінансових ресурсів, що передбачає, у свою чергу, пошук ефективних джерел фінансування.

В економічній літературі й досі немає єдиної думки щодо визначення класифікації джерел фінансових ресурсів та їх основних складових. Це зумовило здійснення нами розширеної класифікації джерел формування фінансових ресурсів для сільськогосподарських підприємств, з метою пошуку оптимального їх складу, для підвищення прибутковості(рис.1.1).

Для стабільної діяльності сільськогосподарських підприємств найбільше значення мають внутрішні власні джерела фінансових ресурсів, які формуються за рахунок основної операційної діяльності [48, с. 7]. У процесі виробничо-господарської діяльності поповнення фінансових ресурсів здійснюється через вкладення виручки від реалізації та амортизаційних відрахувань, що відбувається підприємствами безперервно і постійно.

Зовнішні фінансові ресурси формуються з коштів, які надходять з бюджету, цільових і централізованих фондів на безповоротній основі. Одні вчені виділяють власні та залучені фінансові ресурси [71;63], інші – крім власних та залучених, ще й позикові [48; 81; 214].

Власні джерела формуються в результаті виробничо-господарської діяльності підприємства, використання яких не вимагає виконання принципу платності, а залучені – акумулюються із зовнішніх джерел на основі принципу цільового використання, поверненості, платності, строковості та дають

можливість покращити фінансові результати господарської діяльності та підвищити потенціал фінансового розвитку підприємства. Позичені джерела мобілізуються через фінансовий ринок та перерозподіляються державою.

Рис. 1.1. Класифікація джерел фінансового забезпечення для сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження за матеріалами [33, с. 82].

* - доповнено автором.

В ринкових умовах господарювання кожне сільськогосподарське підприємство самостійно обирає джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів.

Специфічність фінансування сільськогосподарських підприємств зумовлена різноманітністю форм господарювання, представлених у вигляді селянських, фермерських і підсобних господарств, кооперативів, орендних колективів, колективних господарств, державних підприємств та організацій;

активною участю держави у розподілі та перерозподілі грошових доходів у сільському господарстві [222, с. 141].

Класифікацію джерел фінансового забезпечення для сільськогосподарських підприємств за суб'єктом надання, ми пропонуємо доповнити «сільськогосподарською обслуговуючою кооперацією», яка вирізняє її з поміж інших класифікацій для інших суб'єктів господарювання.

Сучасні трансформаційні процеси у розвитку сільськогосподарських підприємств зумовлюють створення необхідних умов для гармонійного поєднання внутрішнього і зовнішнього видів фінансування. Це можливо через реалізацію тактичного та стратегічного напрямку розвитку підприємств, які передбачають доступність різноманітних джерел фінансового забезпечення. Особливо актуально постає питання щодо залучення фінансових ресурсів на довгостроковій основі таким суб'єктом надання, як «сільськогосподарська обслуговуюча кооперація», яка повинна забезпечувати можливості використання інноваційних підходів у процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

Особливість обслуговуючого кооперативу полягає в тому, що він:

- належить сільськогосподарським товаровиробникам – своїм членам клієнтам і управляється ними на демократичних засадах;
- надає своїм членам ті послуги, які необхідні для їх власних колективних, фермерських чи особистих підсобних господарств;
- не ставить за мету отримання прибутку для себе, а передбачає збільшення прибутку господарств своїх членів [190].

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив на сьогоднішній час стає реальною альтернативою банківському кредитуванню, яке є найбільшим кредитором галузі сільського господарства України як за обсягом, так і асортиментом кредитних послуг. Банківське кредитування у системі фінансової підтримки вітчизняного сільськогосподарського виробництва забезпечує 25-26 % фінансових ресурсів і знаходиться на другому місці після внутрішнього самофінансування, що становить 56-57 %, 12 % – це особисті

заощадження фермерських господарств і 5 % дають кошти постачальників ресурсів та переробних підприємств [143].

Але, банківська система навіть під час економічного зростання надавала перевагу кредитуванню інших галузей економіки, а не галузі сільського господарства. За умов погіршення економічної ситуації в країні загальне скорочення обсягів кредитування відбувається переважно за рахунок обмеження кредитування сільськогосподарських підприємств. Комерційні банки починають застосовувати дискримінаційний підхід по відношенню до підприємств, підвищуючи їм ставки кредитування у порівнянні із суб'єктами господарювання інших галузей економіки [68, с. 145].

Також, слід відмітити обмежені можливості комерційних банків щодо стягнення проблемних та безнадійних боргів внаслідок недосконалості законодавчої бази. Тому високі ризики кредитування сільськогосподарських підприємств компенсують високими процентними ставками та жорсткими вимогами до позичальників. Недосконала структура банківської системи також гальмує розвиток кредитних відносин з сільськогосподарськими підприємствами. Відсутність таких її структурних елементів як кооперативні банки, спеціалізовані банки (іпотечний, аграрний) створює галузеві диспропорції у кредитному забезпеченні сільськогосподарського виробництва [257, с.112].

Формування фінансових ресурсів з різних джерел дає можливість підприємству своєчасно інвестувати кошти в нове виробництво, забезпечувати у разі необхідності розширення і технічне переозброєння діючого, фінансувати наукові дослідження, розробки та їх впровадження [174, с. 46-47].

Запропонована класифікація джерел фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств дає змогу деталізувати можливі джерела формування фінансових ресурсів підприємства, виявити додаткові резерви їх формування, обґрунтувати напрями використання фінансових ресурсів у перспективі їх фінансового утворення.

Фінансові ресурси формуються у процесі організації виробництва і реалізації фінансових відносин при здійсненні господарської діяльності. Кошти у сільськогосподарському виробництві залучаються під прогнозовані напрямки використання. У процесі формування фінансових ресурсів у сільськогосподарському виробництві проводиться оцінка наявних та необхідних для стабільного і безперервного руху фінансових коштів. Початковим етапом формування фінансових ресурсів для сільськогосподарського підприємства є розрахунок необхідного розміру ресурсів та визначення джерел їх формування. Джерела фінансових ресурсів виступають як складова фінансового потенціалу для формування фінансових ресурсів і визначають напрямок їх надходження [91, с. 78].

Формування фінансових ресурсів відбувається в момент заснування підприємства, коли утворюється статутний капітал, який показує розмір основних й оборотних коштів, інвестованих у процес виробництва. У подальшому фінансові ресурси формуються головним чином за рахунок власних джерел [102, с.126-127].

На нашу думку, основним власним джерелом фінансового забезпечення є нерозподілений прибуток, так як виручка від реалізації неточно виражає внутрішні джерела, оскільки є узагальнюючим показником результатів роботи підприємства, безпосередньо не спрямовується на невідкладні витрати господарства, а підлягає подальшому розподілу.

Особливістю діяльності сільськогосподарських підприємств є нерівномірне надходження виручки від реалізації продукції протягом календарного року. Це пов'язано зі строками збирання врожаю та реалізації продукції рослинництва. Продукція тваринництва реалізується рівномірно протягом року, але і тут мають місце значні коливання в надходженні коштів по періодах року. Витрати виробництва сільськогосподарських підприємств формуються протягом року, але більша їх частина припадає на весняно-літній період, в той час як виручка від реалізації продукції надходить літом та восени [65].

Переважну частину в складі внутрішніх джерел займають амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів, але суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, тому що є засобом його реінвестування. Кошти, які отримують сільськогосподарські підприємства за рахунок амортизаційних відрахувань, спрямовуються на відтворення основного капіталу, що є абсолютно необхідною і розумною дією. Однак у багатьох випадках надане право самостійного використання амортизаційних відрахувань призводило до витрат коштів не за призначенням, наприклад: на поповнення оборотних коштів, нестачу яких відчувають практично всі підприємства. У результаті не відбувається нормального відтворення основного капіталу підприємства, а коштів, отриманих за рахунок амортизаційних відрахувань, не в повній мірі вистачає для фінансування виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Він формує найбільшу частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу [216, с. 171]. Прибуток – це різниця між ціною реалізації та собівартістю продукції (товарів, робіт, послуг), між обсягом отриманої виручки та сумою витрат на виробництво та реалізацію продукції [79]. Інші внутрішні джерела не відіграють помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

Прибуток сільськогосподарських підприємств формується під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Зовнішні фактори впливу на прибуток сільськогосподарського підприємства не залежать від діяльності підприємства: природні умови, державне регулювання цін, тарифів, податкових ставок, ціни на виробничі ресурси, конкуренція, інфляція. Фактори внутрішнього впливу безпосередньо залежать від діяльності підприємства: обсяги виробництва та реалізації продукції, структура

продукції, собівартість продукції, якість продукції, ціни та інше. Внутрішні фактори поділяють на виробничі та невиробничі [212].

Рівень розвитку сільськогосподарського підприємства та величина його прибутку залежить, як зазначалося, від якості продукції. Сільськогосподарське виробництво є специфічним, і насамперед, з точки зору наявності такого незамінного базового фактору як землі сільськогосподарського призначення. Якість ґрунту суттєво впливає на показники якості продукції галузі рослинництва, а в подальшому через якісний стан корму і на продукцію галузі тваринництва.

Тому, для кожного сільськогосподарського підприємства принципово важливо постійно підвищувати та удосконалювати рівень якості своєї продукції. В умовах розвитку міжнародної торгівлі і споріднених їй видів діяльності, успіх та прибутковість виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринках повністю залежить від того, наскільки їх продукція або послуги відповідають стандартам якості.

Виробничі фактори, у свою чергу, поділяють на екстенсивні (впливають на прибуток через кількісні зміни – обсяг матеріальних та фінансових ресурсів, кількість працівників) та інтенсивні – підвищення продуктивності праці, зниження матеріаломісткості продукції, підвищення оборотності активів тощо, що впливають на величину прибутку через якісні зрушення [196].

Серед основного фактору зростання прибутку сільськогосподарського підприємства є зменшення собівартості продукції. Зниження собівартості продукції сільськогосподарського виробництва можливе за рахунок [21]:

- підвищення технологічного рівня виробництва (удосконалення техніки, технології, механізації, автоматизація виробничих процесів, використання нових, більш продуктивних сортів сільськогосподарських культур і порід тварин);

- удосконалення організації виробництва та праці (розвиток спеціалізації виробництва, удосконалення організації праці);

- зміна структури та обсягу продукції (відносне зменшення умовно-постійних витрат, зміна структури виробництва продукції);
- покращення використання природних ресурсів, застосування більш дешевших матеріалів, безвідходні технології виробництва;
- галузеві та інші фактори.

До невикористаних факторів належать постачальницько-збутова та природоохоронна діяльність, соціальні умови праці та побуту тощо [20].

Як зазначалося вище, фінансову основу підприємства складають власні фінансові ресурси проте, на нашу думку, ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикових коштів. Застосування комбінованих джерел фінансування підвищує результативність діяльності підприємства.

Потрібно враховувати, що фінансове забезпечення за рахунок власних фінансових ресурсів не призводить до виникнення зобов'язань, а фінансове забезпечення за рахунок позикових фінансових ресурсів утворює фінансові зобов'язання підприємства. Також необхідно усвідомлювати, що за всі зовнішні (позичені, залучені) фінансові ресурси, підприємству необхідно платити відсотки.

Формування і використання фінансових ресурсів у сільськогосподарському підприємстві має ряд особливостей, які визначаються специфікою виробництва, низькою інвестиційною привабливістю, наявністю державних програм пріоритетності фінансування тощо. Зокрема, загально прийнятими особливостями формування та розподілу фінансових ресурсів у сільському господарстві є:

- періодичність вкладання і використання. Сезонність виробництва вимагає значних капіталовкладень у весняні та літні періоди, а грошові надходження слід очікувати переважно в осінню пору. Таким чином, спостерігається розрив між витрачанням і надходженням коштів, який потребує здійснення заощаджень або залучення кредитів;

–сезонні пріоритети чи схильності. Весною чи влітку усі наявні кошти витрачаються на придбання сировини, матеріалів, інших оборотних засобів та на здійснення поточних витрат, а восени, коли реалізується основна частина виробленої продукції, підприємства мають змогу вкласти отримані кошти в нову техніку, обладнання, здійснити інші капітальні вкладення;

– висока ризиковість вкладених коштів. Неприятливі природнокліматичні умови у рослинництві (вимерзання, засуха, повінь і таке інше) та надзвичайні випадки в тваринництві (хвороби, падіж) можуть призвести до великих фінансових збитків, коли фінансові ресурси не лише не відтворюються, а й значно зменшуються [135, с. 154].